

УДК 343.775

В. П. Самокиш, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 252 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних з кваліфікацією та відмежуванням умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, від суміжних злочинів. Даються науково обґрунтовані рекомендації щодо правильної кваліфікації злочинних діянь, суміжних до злочину, передбаченого ст. 252 КК України.

Ключові слова: кримінальне право, умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, відмежування від суміжних злочинів.

Труднощі, пов'язані з кваліфікацією та відмежуванням умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, від суміжних злочинів призводять до неправильного застосування цієї норми у слідчій та судовій практиці, тому дослідження цієї проблеми дозволить виявити типові помилки при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 252 КК України.

Почнемо з аналізу самого складу умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду.

Основний безпосередній об'єкт цього злочину – встановлений порядок охорони, відтворення і використання об'єктів природно-заповідного фонду України, інших територій та об'єктів, взятих під охорону держави як специфічних елементів, що мають особливий екологічний статус. Його додатковим факультативним об'єктом можуть бути життя особи або інші блага [1, 627].

Предметом злочину є: 1) території, взяті під охорону держави; 2) об'єкти природно-заповідного фонду.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року дає детальну класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Відповідно до статті 3 цього Закону до природно-заповідного фонду України належать:

– природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

– штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення [2].

Цікавим для нашого дослідження є те, що цей Закон, визначаючи статус цих об'єктів, говорить про їх особливу екологічну, наукову, естетичну, господар-

ську, а також історико-культурну цінність. Відповідно до цього такі території та об'єкти підлягають комплексній охороні, порядок здійснення якої за Законом «Про природно-заповідний фонд України» та законодавства України про охорону пам'яток історії та культури [3].

Окремої уваги потребує визначення кримінально-правового статусу водно-болотних угідь міжнародного значення. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1287 від 29 серпня 2002 року статус водно-болотних угідь міжнародного значення може бути надано цінним природним комплексам боліт, заплавлених лук і лісів, а також водних об'єктів – природних або штучно створених, постійних чи тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих чи солоних, у тому числі морських акваторій, що знаходяться у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земель водного та лісового фонду України [4]. Із змісту Постанови виходить, що вказані території можуть бути визначені в одному випадку як території та об'єкти природно-заповідного фонду, в іншому як території, взяті під охорону держави (тобто потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»).

Ще більш невизначений статус з кримінально-правової точки зору мають наукові об'єкти, що становлять національне надбання. Згідно зі ст. 2 Постанови Кабінету Міністрів України № 174 від 18 лютого 1997 року науковим об'єктом, що становить національне надбання, визнається унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. До об'єктів можуть бути віднесені:

1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури;

2) інформаційні фонди;

3) дослідні установки та обладнання;

4) природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти і штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»;

5) полігони та інші унікальні наукові об'єкти (*нумерація наша. — В. С.*) [5].

Виникає, щонайменше, два питання. По-перше, чи можна умисне знищення або пошкодження об'єктів, передбачених п. п. 1, 2, 3 цього переліку, вважати злочинами проти довкілля. По-друге, чи можна об'єкти, передбачені п. п. 1, 2, 3, вважати територіями, що взяті під охорону держави. Ми частково згодні з позицією українського вченого О. О. Дудорова, який в даному випадку обмежується формулюванням «полігони тощо» [1, 627]. Так, полігони в якості наукових об'єктів, що становлять національне надбання, мають всі ознаки предмету злочину, передбаченого ст. 252 КК України. Але так само ці ознаки мають і території, що перелічені у п. 4. Насправді, на нашу думку, головною умовою кваліфікації діяння за ст. 252 КК України є те, що злочин повинен мати екологічний характер.

Суміжним до ст. 252 КК України є склад злочину, передбачений ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна».

Треба сказати, що у сучасному кримінальному законі законодавець приділив багато уваги питанню охорони різних видів майна від знищення або пошкодження. У розділі VI Особливої частини КК України міститься загальна норма, що встановлює кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України). У даній нормі не уточнюються види майна — воно визначено як чуже. Однак законодавець передбачив кілька спеціальних норм (тобто таких, що містять всі ознаки загальної норми, але, крім того, мають і свої специфічні риси). В таких випадках при кваліфікації кримінальна відповідальність настає згідно зі спеціальною нормою.

Стосовно до ст. 194 КК України спеціальними нормами є ст. ст. 252, 298 КК України тощо. У рамках даної статті інтерес представляє виявлення ознак, що розмежовують ці склади злочинів.

Розмежовуючи склади, передбачені ст. ст. 194 і 252 КК України, слід зазначити, що головною відмінністю, безсумнівно, є предмет злочину — чуже майно в першому випадку, і майно, наділене особливими ознаками — території, взяті під охорону держави та об'єкти природно-заповідного фонду — у другому. Саме наявність цих особливих властивостей предмета злочину служить критерієм розмежування об'єктів даних злочинів. У спеціальній літературі із цього приводу зустрічається думка, відповідно до якої ці злочини посягають на одну і ту ж сферу суспільних відносин. У зв'язку із цим пропонується статтю, яка передбачає кримінальну відповідальність за посягання на природні об'єкти, взяті під охорону держави, виключити з кримінального закону, замість цього доповнити статтю, яка передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна кваліфікуючою ознакою: ті ж діяння, вчинені відносно об'єкта, взятого під охорону держави [6, 9].

Автор думає, що така позиція не є вірною. Безсумнівно, території, взяті під охорону держави, та об'єкти природно-заповідного фонду є майном, але на відміну від звичайного майна вони є носіями важливих соціальних функцій. Шкода, заподіювана в результаті їхнього знищення або пошкодження, має більше екологічний характер, ніж суто матеріальний. У першу чергу страждає довкілля як об'єкт кримінально-правової охорони, і тільки після — відносини власності. Таким чином, необхідно визнати, що дані злочини є різнооб'єктними. Міститися в одному розділі, а тим більше в одній статті, вони не можуть і не повинні.

Розглянемо інший склад, суміжний зі ст. 252 КК України, а саме ст. 298 КК України. Дана норма встановлює кримінальну відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток — об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є моральні засади суспільства в частині ставлення до пам'яток — об'єктів культурної спадщини [1, 699]. Обов'язковим додатковим об'єктом виступає право власності.

За чинним КК України предметом складу злочину ст. 252 КК України є, як вже вказувалося, території, взяті під охорону держави, та об'єкти природно-заповідного фонду, тоді як предметом злочину у ст. 298 КК України виступають пам'ятки — об'єкти культурної спадщини. Ці пам'ятки характеризуються такими рисами: а) є нерухомими культурними цінностями — це місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості; б) донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, мистецького, наукового чи художнього погляду; в) зберегли свою автентичність; г) взяті державою під спеціальну охорону, свідченням чого є рішення компетентного органу про віднесення їх до об'єктів культурної спадщини національного або місцевого значення і занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [1, 699].

Серед іншого, що виявляється цікавим з точки зору нашого дослідження, стаття 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року визначає серед пам'яток — об'єктів культурної спадщини і таке:

— визначні місця — зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду;

— об'єкти садово-паркового мистецтва — поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

— ландшафтні — природні території, які мають історичну цінність [7].

Порівнюючи цей перелік з положеннями, запропонованими Законом України «Про природно-заповідний фонд України», доходимо до висновку, що наведені визначення пам'яток цілком прийнятні для ознак злочину, передбаченого ст. 252 КК України, при умові, що ці об'єкти зареєстровані, відповідно до законодавства України, як території, взяті під охорону держави, та об'єкти природно-заповідного фонду.

З об'єктивної сторони злочину, передбачені ст.ст. 252 і 298 КК України, є подібними, і виражаються у формі знищення або пошкодження, тільки руйнування як спосіб вчинення злочину притаманно лише ст. 298 КК України.

І тут, в рамках нашого дослідження, виникає проблема колізії норм — ст. 252 і 298 КК України. Наприклад, умисне пошкодження об'єктів, які знаходяться на території Ботанічного саду Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, може кваліфікуватися і за ст. 252 КК України (Ботанічний сад ХНУ ім. В. Н. Каразіна з 1998 року є об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення) [8], і за ст. 298 КК України (Ботанічний сад ХНУ ім. В. Н. Каразіна створений у 1804 році і є пам'яткою садово-паркового мистецтва місцевого значення) [9]. Об'єктивно таке діяння реально спричинятиме шкоду і встановленому порядку охорони, відтворення і використання об'єктів природно-заповідного фонду України, і встановленому порядку поводження з пам'ятками історії, культури або археології. Відмежування можливо переважно за суб'єктивною стороною — як сприймає суб'єкт злочину посягання на предмет злочину: як на об'єкт природно-заповідного фонду чи як на пам'ятку — об'єкт культурної спадщини. Теоретично це можливо, але на практиці, на нашу думку, таке розмежування визначити дуже складно.

Таким чином, діяльність, пов'язана з відмежуванням умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду від суміжних злочинів є складним, але необхідним етапом правозастосування, так як правильна кваліфікація злочинних діянь, яка досягається лише шляхом встановлення і ретельного вивчення усіх без виключення ознак їх складів, дозволяє виключити слідчі і судові помилки при розслідуванні і розгляді справ та забезпечити відповідність злочину і покарання.

Література

1. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [3-тє вид., переробл. та доповн.]. — К.: Атіка, 2005. — 1064 с.
2. *Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 34. — Ст. 502.*
3. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.*
4. *Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1287 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 36. — стор. 40. — Ст. 1693.*
5. *Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 174 // Офіційний вісник України — 1997. — № 8. — том 2. — стор. 140.*
6. *Плютина Е. М. Уничтожение или повреждение имущества: проблемы квалификации и соотношения со смежными составами преступлений (По материалам судебной практики Краснодарского края): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Плютина Елена Михайловна. — Краснодар, 2005. — 199 с.*
7. *Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України — 2000. — № 39. — Ст. 333 (в останній редакції, згідно з Законом України від 23 вересня 2008 р. № 574-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 8. — Ст. 105).*

